نیاز محمد سلیمانوف .

مکتوبلرم

وما المرء الا کالشهاب وضوئه
یحور رمادا بعد اذ هو ساطع

امرء القیس.

نیاز محمد
کتاب

ОРЕНБУРГЪ
ТИПО-ЛИТ. Т-ВА КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ И К-О
1908.

نیاز محمد سلیمانوف

« مکتوبلرم »

وما المرء الا کالشهاب وضوئه
یحور رمادا بعد اذ هو ساطع
امرء القیس

اومسکید
نیاز محمد سلی
کتاب سودا

اورنبورغ
« کریموف ، حسینوف وشرکاسی » نڭ پاراوای مطبعه‌سی
١٩٠٨

بر ایکی سوز:

۱۷ نچی اوکتابر مانیفیستنی اعلان ایدلگاچ بتون روسیه اهالیسی حرکتکه کیلوب هر ملت اوزینگ ملی وسیاسی احتیاجات وحقوقلرینی قایغورتغان وشول زمانغه قدر مثلی کورولمه‌گان تورلی تورلی یاکفی مطبوعات میدانغه‌کیتورگان زمانلرده بزم مسلمانلرده بو عمومی حرکتدن بتون چیتده قالمادیلر: هر طرفده جمعیتلر واجتماعلر یاصادیلر عمومی حاجت ومصلحتلربن سویلشورکه واسطه اولمق اوچون تورلی ملی جریده‌لر چیقاردیلر؛ اهل قلم بولغانلری بو جریده‌لرده وقوعات یومیه وحوادث جدیده‌دن خبر بیروب طوردیلر. حاصل کلام اول کونلرده تاتارلرمزده انسان کبی یاشاماغه باشلاغان وملی مطبوعات موقوته‌مز وقایع یومیه کوزگیسی حالنی آلغان ایدی.

صوکره سیاست‌عالمنده‌زور باشقارولر وتورلی‌اوزگارولر ظهور ایتووی سببلی شول وقتلرده رول اویناغان ومیدانده گورلگان‌جریده‌لر برم برم بتدی وشول کونلرده بتون روسیه‌نی یاقطرتقان حریت ضیالری افق سیاستدن غائب اولدی. ایمدی بر یادکار اولمق اوچون آینهٔ احوالمز بولغان شول‌جریده‌لرگه یازغانلرمنك بعضیلرینی‌رساله‌چك شکلنده قیلوب «مکتوبلرم» سرلوحه‌سی برله باصدرمقنی روا کوردم والله هوالموفق نیاز محمد سلیمانوف

پتروپاول آوغوست ۲۰ (۱۹۰۷)

١

١٧نچی اوکتبر مانیفیست عالیسی مناسبتیله ملتچی و معارفچی یاشلره

خطابم

الحمد لله رب العالمین!

الله نك رحمتی برله موندای حریت وایـرکنلك زمانلرینه ایرشدك : پادشاهمز ایمپراطور اعظم حضرتلری مملـکتنده بولغان جمیع قوملرگه دینی ودنیاوی بوقدر ایرکنچیلك لر بیردی هرکیم گه کوکلی تلهکان دینده بولورغه اختیار هر کیم نـك اوز باشینه اختیار یعنی نظام نك عدل حکمندن باشقه هیچ کم براوگه بر اش قیلا آلمی وهر کیم تلهکان سوزین سویلی آلا، طـوغری سوزنی تلهسه کمگه وتلهسه کم مقنده بولسون سویلهودن هیچ کم طوقتاتا آلمی؛ بیك یاخشی! موندای دینی ودنیاوی حریتلر بیرلدی فقط بو حریتلردن فایدهلانا بیلمك اوچون علم ومعارف لازمـدر : علم ومعارفـدن محروم قوملر حریتدن استفاده ایته آلمازلر حتی حریت واسارتنك فرقنهده باره آلمازلر ذاتا ملت حاکمهلرده موندای معارفسز ومدـنیتکه رغبتسز قومارگه حیوان وحشی نظریله قاراغان لقلرندن حریتدن محروم قالدرو طرفنی قاراغانلقلری : انکلیزلرنـك هندستانده گی وفرانسزلرنك جزائرده گی معامللرندن ظاهردر. حالبوکه بوایکی ملت برنچی درجه حر ملتردن اولوب اوزخلقلری آراسنده حریت حکم سورمکدهدر بناء علیه بزگه لازمدر: معارفگه دورت قول ابله یابشماق؛ وبونك ایچون ممکن بولسه ملی معارف مکتبلری بناء قیلمق؛ بولمسه حاضر مـکتبلردن استفاده قیلمق؛ آخرتمز اوچون

علوم دینیه نچوك لازم وضرورر بولسه، دنیاده کشی کبی تورا بیلمك ایچون علوم دنیاویه‌شولای‌لازم وضروردر. حاضرکی دنیا ـ معارف دنیاسیدر ؛ معارف سز دنیا ـ ودنیاسز دین قوتلی بولا آلمیدر . دنیا وبایلق بولماسه مسجد ومدرسه‌لرنی نرسه برله صالنور ؟ ملت بای بولماسه مدرس وشاکردلرنی کیم تربیه قیلور ؟ فقیرلیکدن دین ودنیا ضعیفلکندن باشقه نرسه طوغماز. پیغمبر علیه السلام (اللهم انی اعوذبک من‌الکفر والفقر) دیمشدر وینه بر حدیثده (کادالفقران یکون کفرا) بیورمشدر معارفسز ومدنیتسز قوملر معارفلی ومدنیتلی قوملر ایله رقابت ایده آلماز؛ آیاقلر آستنده قالورلر ؛ ایزیلورلر؛ بزگه مترقی قوملر آراسنده‌آیاق آستنده قالماز ایچون معارف لازمدر دینی ودنیاوی حقوقمزنی مدافعه‌ومحافظه ایچون بنه معارف لازمدر وتورلی مدنی لسانلربلو لازمدر ؛ لسان بولماسه بلگانمزنك‌فایده‌سی کورلماز وبلگانمزمیدانغه قویلماز پرده‌آستنده مستورقالور. اسلامنگ معارف‌حقنده‌غی‌تعلیماتنی‌طوتنایق‌ظاهرپرستلکلرنی تاشلاب‌حقیقت‌حالکه کوز صالایق ؛ ترقی اسبابنه چنلاب طوتونایق وترقی‌که چالشایق زمان ترقی زمانیدر دنیا علوم ومعارف دنیاسی در وقت چالشماق وقتیدر .

جناب‌حق‌ترقیمزی‌تسهیل ایدوب مدینهٔ مدنیت وکعبهٔ معارفگه وصول میسر ایلیه .

نیاز محمد سلیمانوف .

قزان مخبری نومر ١٦ (١٩٠۵)

پترپاولده جمعیت اسلامیه

«٨ نچی نویابر پنجشنبه کیچ ساعت آلتیده بازارنی پلوشچدده ایسکی اوچیلشچه‌گه مصلحتگه تشریف بیورمقگزنی اوتنه‌من . جمعیتدن .»

دیو یازلمش بر دعوت ورقه‌سی آلدم. بالقصد، وقت معیندن چاریك ساعت مقدم واردم: محل اجتماعنك اطراف واکنافن دولاشوب کوردم: اوچ زور بولمه‌نك ایکیسی پالاس وکاؤیورلر برله اعلا صورتده نوشه‌لکان، اوستال واسطوللر وباشقه لوازمات هر برسی کامل دقت برله حاضرلنکان؛ حاصل کلام هر نرسه‌سی اش باشنده بولغان آدملرنك سعی واجتهادلرینی لسان حال برله سویله‌ب تورمقده ایدی؛ آفرین بو آدملرنك خدمت ملیه‌لرینه؛ صوکره ساعت آلتی تولغاچ آخوند باؤوشف وغیریلر کلدی آلتی یارمده ایکی بولمه تمام تولدی. فقط (بوندن بر نچه کون مقدم) آخوند باؤوشف اوینده، ضیافت مجلسنده، (جیولشورغه) اتفاق وفاتحه‌نك ایچنده بولغان بلکه بو جمعیتنك اساس وارکانی حکمنده کورلکان حضرتلرنك هیچ برسی وآق سقالللرنکده کوبیسی هنوز کورنمیلر ایدی بایتاق کوتکاچ آرادن برسی آخوند حضرت! مشاوره‌نی باشلاساق بولماسمی؟ (حضرتلر) کیلمیلردر آخریسی دیدی: بوزك اوزرینه عمومنك اتفاقی برله مجلس مشاوره باشلاندی: قرآن اوقولوب فاتحه قیلنغاچ آخوند باؤوشف قسقه‌لق برله اجتماعنك سببنی آڭلاندی واك اوّل رئیس انتخاب ایتمك (پریدسیداتل صایلامق) لازم اولدیغنی سویله‌دی. برساعت مقداری سویله‌شوب جماعتنك فکری شوڭا قرار تابدی: جماعت اوز آراسندن یکرمی کشینی صایلاسون؛ رئیس صایلامق وجمعیتنك مرامنی اهالیگه آڭلاتمق ولازم پروغراملرنی تنظیم ایتمك شول

یکرمی کشینك ذمه‌سینده بولسون! کیلاسی پنجشنبه‌گه قدر بو یکرمی کشیدن عبارت بولغان کامیسیه پروغرامنی حاضر قیلسون دیدیلر وشوکار فاتحه بیردیلر ودرحال کامیسیه‌نك اعضالرینی صایلاماغه کروشوب: علمادن روسچه اوقوغانلردن‌یاش محب معارفلردن وتجاردن یکرمی کشینی صایلادیلر . صایلاو تمام بولغاچ ایك اول صایلانغان چلبن‌نیاز محمدسلیمانوف آیاق‌اوستینه توروب اوشبوسوزلرنی سویلدی: «بزنی‌بوندای مقدس خدمت‌گه صایلاغانگزغه رحمت! بیك کوب تشکر قیلامز! ملت اوچون جان فدا! قولدن کیلگان خدمتنی‌قیلوغه آیانمامز! وبیلگان‌قدری شول‌جمعیتمزنگ فایده‌سینه طروشرمز! وباشقه اعضالردن هم اوتنه‌من وامید ایده‌من ان شاء الله هر قایوسی بار قدرتلری ایله طروشرلر — دوام‌ایدرلر — تخلف ایتمازلر؛ اجتهاد ایده‌یك‌برادرلر! زمان اجتهاد زمانی وحریت زمانیدر ! حکومتمز اون یدنچی اوکتبر مانیفیست عالیسی برله بزلرگه اولوغ ایرکنچیلك وزور پراۋالر بیردی : حتی‌که الڭ عدل والڭ هرصانالا تورغان انکلیز حکومتی هم قول آستنداغی مسلمانلرغه بوندای پراۋالرنی بیروب بترکانی یوق چونکه‌انکلیز مسلمانلرینگ هر نه قدر باشقه پراۋالری‌بولسه‌ده‌ملت مجلسنه کرۋگه هنوز پراۋالری یوق وآندن باشقه اجنبی‌ملتلر قول‌آستنده‌غی مسلمانلر بولسه بزده‌گی پراۋالرنی توشلرنده‌ده کورکانلری یوق . حاصل‌کلام بزگه بیرلگان حریت‌نه‌اسلام دولتلری قول‌آستنداغی مسلمانلرده بارونه آوروپا دولتلری قول آستنداغی مسلمانلرده بار. الحمد لله دینمزگه حریت : اوزمزگه حریت؛ سوزمزگه حریت ؛ جمعیت یاصارغه جیولشورغه حریت؛ نظاما هیچ کمنگ منع قیلورغه حقی یوق وهیچ بر توره واولوغ محکمهٔ عدلیه‌نك حکمندن باشقه حبس وآریستاوایت ایدرکه حقی یوق. ایل قطارنده بو قدر حریتگه ایرشدك ایمدی بزگه لازم بو زور نعمتنگ قدرین بیلوب بوندن فایده لنورغه طروشمق

واجتهاد قیلمق مسلمانلر روسیه‌نک‌الك صداقتلو قوملری والك اخلاصلی بنده‌لریدر ، لکن اخلاصلو وصداقتلو دیگان برله اوزمزنک حقوق واحتیاجلرمزنی صورامابنچه وازله‌مینچه ، باشقه قوملر مال وجانلرین فدا قیلوب طروشوب پراؤالر آلوب تورغانده غافل بولوب یاتارغه بارامی اویانورغه کرك حاضرده الك فانی اویقوده‌غی قوملرده اویاندی حتی‌که دنیاده الك جاهل والك غافل قوملردن برسی بولغان چواشلر چاپافساردہ میتینغ یاصاب سیاسی حقوقلربن مذاکره قیلوب یتمه‌سه چواش تلنده غزته چقاررغه طروشوب یوریلر. بز الحمد لله مدنیتلی قوملرنک تمام اورتاسنده بولماساقده بر چیتنده یاغالاب یورگان یارار لقلی قابلیت واستعدادلی قوملرمز. اگر بزنک بو کونده‌ده جمعیت واجتماعلر یاصارغه جسارتمز یتماسه بزگه بیك اویات برلور؛ اول نقدیرده چواش قدرده همت وغیرتمز بولماغای وچواش مرتبه‌سنده هم‌ملی وسیاسی احتیاجاتمزنی بلمه‌کانمز بولور طروشایق اجتهادقیلایق اتفاق واتحادبرله‌بولایق » دیدی‌صوگره‌ایکنچی‌اوله‌رق‌صایلانمش عارف‌بورناشف کوزل‌ومفصل‌برنطق‌سویله‌دی: اخوت اسلامیه‌اتفاق واتحادواهالی آراسنده اولغان غیبت ونمیمه کبیلرنی بو جمعیت اشلرنده قانشدرماسلق وغیرتلرگه دائر اعضالردن شریف سونوشف‌نك باشلاوی وباشقه‌لر بنك خوشلاوی بوینچه علما وطلبه‌دن اعضالق ایچون پاره آلنماسقه قرار بیریلوب جمعیت‌گه معلوم قیلندی. جمعیت فائده‌سنه اعضادن محمدکمال شمس‌الدینف یوز روبله همت اینکاچ یازیلوچیلر رغبت ایله یازیله باشلاب شول یرده دورت یوز ایللی روبله پاره جیولوب قالدی.

ایکنچی عمومی اجتماعمز ۱۵ نچی نویابرده پنجشنبه کون کیچ ساعت آلتیده اوله‌چاق اولدی جناب الله خیرگه موفق ایلسون بو کون مجلس عمومی بنك برله تمام بولدی. کامیسیا اوز آرالرندن

رئیس سیکریتار وخزینه‌دار ومعینلر عایلاوی وپروغرام تنظیم قیلولری اوزلرینك خصوصی مجلسلرنده اوله‌چق وجمعیت عمومیه‌گه مجلس عمومی‌ده عرض اولنه‌چقدر.

نیازمحمد سلیمانوف

قزان مخبری نومر ۱۷ ۱۹۰۵

جمعیت اسلامیه یابلدی.

روسیه مملکتی‌نك هر یرنده اولغان مسلمانلر عمومی مجلسلر یاصاب اوزلرینك دینی ودنیاوی احتیاجلرینی مذاکره قیلمقده؛ سیاسی، مدنی واجتماعی حقوقلرینی طنچلندرونك چاره‌لرینه باقمقده وجمعیت علمیه‌لر قرائتخانه‌لر وکتبخانه‌لر کبی ملتنك کوزین آچا تورغان تأسیسات مدنیه‌لر یاصارغه طروشمقده بولندقلری وبو اشلرنك باشنده علما واغنیاسی یوردکلری، ملی غزته‌لرمزده مع الممنونیت کورلمکده‌در.

بزم پترپاولده هم دینی ودنیاوی احتیاجلرمزنی مذاکره قیلمق وحقوقمزنی تأمین قیلونك چاره‌لرینه چالشمق ومسلمانلر آره‌سنده دینی ودنیاوی فایده‌لی علملر تارانمق مقصودیله (دالا ولایتنده نشر معارف جمعیتی) اسمنده بر هیئت اسلامیه تشکیلنه قرار ویرلمش وبر ایکی دفعه عمومی اجتماعمزده اولمش ایدی؛ فقط، ایش فعلینکه چیقوب بیتار بیتماس بورون، دالا ولایتی‌حربی اداره حالنه قویولدیغندن جمعیت باشلانغچ حالنده توقتالوب‌قالماغه مجبور اولدی. کوگلنده آز چوق محبت ملیه‌سی بولغان حمیتلی ذاتلرغه بو ایش وبویله قالش بیك آغر بولدی. وقتا تاءثیر ایتدی. اما عکس الحرکت طرفنده بولغان وجمعیت اسلامیه‌نك بولوۋینه کیری تورغان حمیتسز جاهل ومعاند کمسه‌لر وبر شی بیلمه‌دیکلری

حالده همه‌سینی بیله‌من دعواسنده یورگان کیری طرناوچیلر جمعیت‌نڭ میدانغه چیقا آلمای قالووبنه بیك ممنون اولدیلر گویا بر شهر فتح ایتمش کبی سویندیلر.

آشاو مجلسلارنده خصوصا چای ایچب کیفلندیکاری وقتلرنده مسرورانه ومغرورانه اوشبو توبانده یازلمش سوزلرنی سویلمکده درلر: «مونا! آق سقاللردن مصلحتسز ایشله‌گانلر ایدی مجلسلری یابلدی! کوره‌یك اینه‌دی آچوب قاراسونلر! یوق نرسه برله ماناشب یوریلر بزگه جمعیت نرسه‌گه کرك؟ بزگه نماز اوقو تمیلرمی؟ مسجدومدرسه‌لرمزنی یابدیلرمی؟ بزگه‌بر نرسه‌ده‌قیلغانلری یوق. یاشلر، غزیتچیلر سوزی برله یوریلر اول غزیتچیلرگه قاراسا گز اورصچه اوقورغه قوشالر اورصچه اوقوغانلردن چیقامی حاصیت؟ بو جمعیتلرنڭ توبی ناچار: جمعیت آچامز دیب خلقنی کرتب آلقاچ آلار چیتالنی آچارلر کوررسز الی‌دیلر وشونڭ ایله صالقن صوفیلرنی اورکنه‌لر، بوزرنڭ، آقسقاللردن مصلحتسز ایشله‌دیلر» دیکانلری بتونلای یالغان وافترادر چونکه آخوند یاؤوشنی خانه‌سنده جمعیت یاصاو لازم اولوب اولمدیغنی مشاوره مجلسنده آقسقاللر، امامار وبایلر حاضر اولوب همه‌سی جمعیت آچارغه تیوش دیب اتفاق قیلغانلر اول مجلسده یاشلردن بر کشیده بولماغان. شول مجلسنڭ اوچنچی کوننده برنچی عمومی مجلس کونی آقسقاللرنڭ اکثرسی امامارنڭ هیچ برسی وبایلر نڭ بعضسی مجلسکه کلمدیلر جیولغان خلق کوتدیلر کوتدیلر ده حضرتلر آشده بولورغه کرك، آخری کیلمیلردر دیب آخوند یاؤوشنی تحت ریاستنده مجلس آچیلدی ومشاوره باشلاندی. بویله‌چه امامار وآقسقاللر اوّلگی مجلسده اوك کلمدیار یاشلر برله اصلا بر مجلسده بولمادیلر وشوکار کوره یاشارنڭ (افترارچی) قارتلرغه سز قارتلر کرکمیسز دیب أیتولرینه هیچ اورون بولغان یوق. حاصل کلام امامار وقارتلر

بو اشنی باشلادیلرده ناشلادیلر. باشلر قارئلر وحضرتلرنگ باشلاغان اشلری بولده قالماسون؛ تبرك فاتحه‌لری بیلکه اوچماسون ومبارك نفسلری بوشقه چیقماسون دیب حضرتلر وقارئلار دعاسی برله بوشلانغان اشنی دوام ایتدروگه ویربن بولدروغه طروشدیلر باشقه برشی بوقدر.

نیاز محمد سلیمانوف

آزاد نومر ۳ (۱۹۰۶)

لسان روس تعلمی شرعا جائزمی؟

مشهور ومعتبر حدیث کتابلرندن مشکاة شریفده علمأ اصحاب کرامدن اولان زید بن ثابت رضی الله عنه حضرتلرندن مرویدرکه مشارالیه حضرتلری دیر: جناب رسالتپناه افندمز حضرتلری بکا یهود لساننی وکتابتنی اوگرنمه‌یه امر ایتدی وسببنی بیان ضمننده دیدی: «بن یهودیلره مکتوبلرم حقنده امنیت‌ایده میورم یعنی بکا کان مکتوب لری اوقودقده ویاخود بندن یازیلان مکتوبلری یازدقده یهودیلرك بر شیء زیاده ویاخود نقصان ایدوب اوقومقلرندن ویازمقلرندن قورقارم». بیوردی. زید بن ثابت دیمشدرکه «رسول الله صلی الله علیه وسلم امر ایتدیکندن آز وقتده یهودیچه اوقومیه ویازمیه کامل اوکرندم هر زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودیلره مکتوب یازاچق اولسه آنلره مکتوب کندی لسانلریله بن یازاردم ویهودیلردن رسول الله صلی الله‌علیه وسلم حضرتلرینه مکتوب کلدکده دخی یهودیچه مکتوبلرینی بن اوقوردم». بوحدیث شریفی بیوك امـاملر ندن امام ترمذی روایت قیلمشدر. مرقات شریفده بوحـدیـث شریفك معنای منیفنی بیان ضمننده کبار محدثین وزبدهٔ محققیندن علی‌القاری حضرتلری‌ازجمله بونی‌دیبورکه:«استرسریانیه‌استرعبرانیه

استر هنديه استر تركيه وفارسيه اولسون لغتلردن هيچ قايوسى‌نك تعامى حرام دكلدر بلكه لغات تعلمى مباحاتدندر» بيورمشلر. اوت فائده مترتب اولمادقده اصحاب كمال نزدنده مذموم اولان مالا يعنى جمله‌سندن عد اولنه بيلور. فائده مترتب اولدقده ايسه حديث شريفدن آكلاشلديغى اوزره اوكرنمك مستحبدر. حقير ديركه على القارى‌نك بياننه كوره لغت اجنبيه‌يى اوكرنمك (فايده كتورمازسه بيله) مطلقا مباحدر فايده‌سى اولدقده ايسه مستحبدر. ايمدى بزه كوره لغات اجنبيه‌دن بعنى آناديلمز اولميان ديللردن روس ديلى دولت لسانى وملت حاكمه لغتى اولديغندن بزم ايچون روس لسانتى تعلم نقدر فوائد ومحسناتى موجب اولديغى مستغنى عن البياندر. بس مرقات مشريف سوزندن مستفاد اولديغى اوزره بزه روس لسانى اوكرنمك اقل ما يكون مستحب درجه‌سندن آشاغى اولماز بونك لزومنى ايسه احوال عالم واخبار امم‌دن بى خبر جهالتيله كوزى كورماز وكوكلى سيزماز اولانلردن وياخود تعصب پرده سيله بصر بصيرتى قاپلانمش اولانلردن باشقه هيچ بر كمسه انكار ايتمز مرجانى ديديكنه كوره بزه لسانى روس بيلمك حتى واجبدر نته كه فاضل مشاراليه مقدمهٔ وفية الاسلافده ديبور: «ملت اجنبيه نك تحت تصرفنده اولان هر فرقه‌يه واجب لازمدر اوملتك اوچ نرسه سينى بيلمك: لسانتى، خطى وتدبير ملك ايچون وضع قيلنمش وقانونلرينى آنكچون بر قومك لسانتى بيلن اوقومك مكرندن امين اولور واوچ نرسه سندن صاقلانمق لازمدر ديلنى كنديته ديل ايدنمكدن وشعارينى (خاص علامت فارقه سنى) ودينى زينتلرينى كيمكدن».

نيا زمحمد سليمانوف

ترجمان نومر ٤٣ (١٩٠٥)

کچمش ایله حاضر

(انما یختلف الاحکام باختلاف الشهور والاعوام)

بن سبربای غربی‌نک الک زور مدرسه لرندن برسی بلکه‌ده برنچیسی حساب ایدلمکده اولان بر مدرسه‌ده ۱۸۹۲ میلادیه‌یه قدر بولندم. او وقتلر مدرسه‌لرک عمومنده اوقونمقده اولان اسخولاستیکه، بی روح والزومسز تدقیقات فلسفیه و هوائیه‌لرک تفصیللری وطلبه‌نک اصولسز ونظامسز کیفی تحصیللری قارئین کرامک معلوم عالیلری اولدیغندن بو خصوصده تفصیله لزوم کورمیوب فقط او وقتلرده طلبه‌لرمز مدرسه لرده نصل یاشادقلرینه دائر معلومات اجمالیه ویرمك استیورم: او زمانلر طلبه آراسنده جریده اوقومق یاخود تاریخ وجغرافیا کبی تنویر افکاره خادم اولان شیلری مطالعه قیلمق عادتی هیچ یوق ایدی: وبونك نتیجه‌سی اوله‌رق احوال عالم واخبار امم شاکردلردن مجهولیت وقرانغولق پرده‌لریله مستور ایدی؛ دنیاده نه کبی حوادث ظهور ایتمکده ونه درلو تجدیدات وانقلابات وجوده کلمکده اولدیغندن طلبه‌نک هیچ خبرلری اولمازدی حتی وطنمز اولان روسیه‌نك شهرلرنده‌گی مدرسه لرك حاللریله‌ده لایقنچه آشنا دگللردی.

اوقودقلری شیلرده‌ایسه اصلا مسلك کورلمز ومقصود بیلنمز ایدی: مثلا علم کلام اوقولدقده فقط حصولی مطلوب اولیوردی اما علم کلام نه کبی ایشه یارایه‌جق؟ وآندن نه کبی خدمت مأمول اوله بیلەجك؟ بورالرینی هیچ دوشونیلمز ودوشونمکده ایسته‌نیلمز ایدی.

ودیگر اسخولاستیکه‌لرك حالیده تمام بویله‌اولیوردی: خوجه‌افندیلر عزیز قیمتلی بر نصفنی فدا ایدوب اسخولاستیکه‌یی تحصیل ایتمشلر ودیکر نصفنی دخی شو اسخولاستیکه‌لرینی تعلیمه صرف ایدییورلر وطلبه‌لرده

الڭ بهالی والڭ قدرلی وقتلرینی بونلری تحصیل یولنده قربان ایلیورلر لکن بو تعلیم وتعلم ابتدکاری شیلر نه‌یه‌لازم؟ دنیا وآخرت ایچون بونلری اوکره‌نمکده فائده‌لی بر جهت وارمی؟ یوخسه فقط اسخولاستیکه لرینڭ سلسله‌سینی دوام ایندیرمکدن عبارت اولوب غنه قالاچقمی؟ وبویله اولدقده دیکر فائده‌لی وضرور اولان علملره صرف اولنه‌چق عمرلر بونلره بی‌کار یره قربان اولوب کتمکده‌اولدیغندن بونلری‌تحصیل تضییع عمر وتفویت وقت نقد اولمیورمی؟ ....

بو کبی سوزلری سویله‌مك وبونلردن بحث ایتمك هیچ جائز اولمازدی چونکه بو یول بورونغیلر واولوغلر حتی بعض کانسیروا طورلر دیدیکنه کوره امام اعظم وافلاطونلر یولیدر:

بو یول فنا اولسه آنلر عالم اولمازلر وبو یول ایله یورمازلر ایدی؛ بو یول فایده‌سز وبو علملر لزومسز دیمك بورونغی‌علماءلری تجهیل (یعنی نادانلغه نسبت و یرمك) در تجهیل ایسه عین تحقیردر و تحقیر علماء کفردر دیرلردی... وشونڭ ایچونده بو کبی خصوصلرده آغز آچان اولمازدی نه کبی کلدی اویله کیدردی تباغی آلنمازودالی کسلمزدی.

ایشته او زمانلرده مدرسه‌لرڭ ایچروسی بویله بر حال‌ایدی.

ایمدی مدرسه‌نڭ طیشاروسنه چیقالم سنهٔ مذکوره‌ده (١٨٩٢) مدرسه‌دن‌چیقدم توسیع معلومات واز دیادمعرفت املیله روسچه فنی‌وادبی کتابلر وهر تورلی اصاۋارلر وجریده‌لر جلب‌ایدوب مطالعه‌یه‌او کره‌نمه‌که واوگره‌تمه‌که باشلادم ودیگر جهتدن بغچه‌سرایدن اصول صوتیه کتابلری آلدیروب بالالری مسلمانچه واستیانلری روسچه‌ده اوقوتدم تاریخ جغرافیا وحساب کوستردم... وبویلچه کندیمی واولاد ملتی بر درجه‌یه قدر اولسون جهالتدن قورتارماغه چالشدم. حاصل کلام بن کندم وکندی ایشم ایله مشغول اولوب هیچ کمسه ایله ایشم یوغیدی....

لکن غیریلر بنی اونوتمادیلر:

جریده‌لر وروسچه کتابلر مطالعه‌سیله مشغول اولدیغم ایچون الڭ مالا یعنی واڭ فنا بر آدم حساب ایدرلر وروسچه اوقوتدیغمی گویا خلقی روسلشدرمیه چالشیورم کبی تلقی ایلیورلر ایدی فقط اصول جدیده‌نڭ اسمنی ایشتدرمدیکم ایچون اصول جدیده غوغالری قوبمادی : جاهل مرکبلردن : « اسکی دیننی بتروب یا کفی دیـن چیقاررغه یوری» کبی سوزلر ایشتلمه‌دی چونکه بن «نصل اوقودیور سن؟» دییانلره اسماعیل بك الفباسیله دیردم کچردم باشقه بر شی سویله‌مزدم وآنلرده یاخشی اوقوتا دیمکدن باشقه‌نی بیلمزلردی ایشته سبریای غربی‌ده پترپاؤل شهرنده برنجی اصول جدیده بو ایـدی وبویله پرده‌لی صورتده باشلانمش ایدی . . . .

بیللر اسدی صولر آقدی کونلر آیلر ویللر کچدی ، حاللر دکشدی ؛ دنیالر اوزگاردی وزمانلر آلشندی کندی زمان کلدی زمان : او وقتلرده غزته اوقویانلره دشمان اولان ونظرنفرت ایله باقانلر بو کون کندیلری بر دگل ایکی اوچ غزته‌یه مشتری اولدیلر وروسچه اوقومغی حرام بیلنلر بو کون لزومنی اعتراف ایـدوب اولادلرینی روس مکتبلرینه ویردیلر واو زمانلرده الڭ فنا ۋاڭ ضررلی حساب ایدیلن آدملر بو زمانڭ الڭ مهم واڭ فایده‌لی انسانلری اولدیلر . طلبه‌لر دخی تاریخ وجغرافیا کبی ضیا بخش اولان فنلره ولسان روس کبی نان یرنـده ضرور اولانلره رغبت کوسترمکده واسکی ترتیب تغییر اولنمق ـ کناهدر؛ موجب تحقیر وجالب کفردر کبی سوزلرڭ روحسز بر سفسطه اولدیغنی بیلنلری کوندن کونه کوبایمکده‌در ایشته حکم زمان ! ایشته بویلـری کورەنده اوقور انسان : انما یختلف الاحکام باختلاف الشهور والاعوام .

نیازمحمد سلیمانوف

الفت نومر ۹ (۱۹۰٦)

پترپارلده مکتب آچیلدی.

٢٠ نچی سنتبرده محب معارف وترقیپرور بایلرمزدن محمدسید افندی موراطوف وحاجی حمزه افندی تومینف ومحمد عارف افندی طویماطوف جنابلرینك همتلریله مخصوص مکتب اوچون اجاره گه طوتلمش خانه ده معلم ذاکرافندی ا. چ صنفلی برمکتب آچوب بالالاری اوقوتمغه باشلادی.

رسم کشادنده علماء واغنیاء وبالالرك آتالرندن عبارت برجمعیت حاضر بولندی. رسم کشاد اجرا اولندیغی بعدنده مکتبی بر کره کوزدن کچردم: مکتب بناسی تاشدن اولوب اوچ بولمه دن عبارت در؛ درس بولمه لری بیوك وپنجره لری زور وکوب اولدیغندن غایتده ضیادار وهوادار در. محمد سید افندی برادرمزنك سعی واجتهادیله وجوده کیترلمش پارتالردزلمش؛ ومعارف دشمانلری زیاده سیله مکروه کوردکلری قاره تاقتالر هم یرلی یرلرینه قونلمش وخانه حقیقة گوزل بر مکتب حالنه کتورلمشدر.

مکتب اوچون هر آیغه اوتوز روبله ویره چکلر یاقتر تمق ویلتمق کبی سائر لوازماتنی کوره چکلر وبوندان ماعدا معلمگه وقزاندن مدرسهء محمدیه دن کلمك اوزره اولغان معینگه آیلق وظیفه لرینی ویروب طوره چقلر.

بویله محض معارفکه رغبتلرندن وعلمگه محبتلرندن ناشی خدمت ملیه لرده بولنغان وزور همتلر کوسترگان ملتپرور افندیلرگه هیچ اولمازسه برایکی تامچی قارامزنی آیامای ملت ومعارف نامنه تشکر وخدمتلرینی تقدیر ایتمککمز لازمه دن ووظائف ملیه دندر؛ یاشاسون ملت پرور برادرلر! یاشاسون ملت بابالری یاشاسون

ملتنك جانلی ، حسلی ، فکرلی بالالری ! یاشاسون ملت ! یاشاسون معرفت ! ذاکر افندی نی بوندن ۲-۳ سنه‌لر مقدم نور محمد زبیرف ایله محمد امین مصطایف ایکیسی مخصوص باروب قزاندن مدرسهٔ محمدیه‌دن کتورمشلر وزبیرف مدرسه‌سنده اوقوتدرمشلر ایدی . ذاکر افندی بالالرینی کمال اجتهاد ایله اوقوتدی وبالالری هر سنه علم حالدن ، حسابدن ، تجوید ، جغرافیا وتاریخدن کوزل کوزل امتحانلر ویردیلر ؛ امتحانچی صفتیله هر سنه امتحانلرنده باشندن آیاغنه قدر بولندیغم جهتله بن بونی رای العین کوردم ویك اعلا بیلورم . مذکور ایکی بای معلم کتوره‌چک اولوب قزانه یوللاندقلرنده امام‌لرمزنك همیت قزیلیاریه‌لری غلیانه کلوب بیوك بر قمز مجلسنده خیلی قزغین قزغین سویلمشلر وجمله‌دن بری : « بو ایکی بای نه ایچون بو قدر عجله کتدیلر ؛ عجله ایشه شیطان قاریشور ؛ چیتدن ازله‌مبه نه حاجت کندمزده اویله‌لر وار بویله‌لر وار » دیمشلر ایدی . بن : عجله کتمکلری الخیر لاپؤ خریعنی اینکوایش کچکدیرلمز قاعده‌سنه وچیتدن ازله‌مکلریکل جدید لذیذ قضیه‌سنه مبنی اوله بیلور ؛ نه اوله‌چق اصول جدید اولدیغی کبی معلمده جدید اولسون بیگراك لذیذ اولور ؛ لذت محبوبدر ؛ محبت موجب الفت واتفاقدر ؛ چیتدن معلم کتورمکنك شول فایده‌سی اوله بیلورکه اتفاق واتحاد ایله اش کوررلر ، قوت اتحادده‌در ، دیو جواب ویرمش ایدم . واقعا ایکی اوچ سنه پك کوزل اش کوردیلر اتفاق واتحاد اوزرنده یوردیلر اما بو سنه بیلمه‌م نه اولدی ؟ امام‌لرك او وقتده دیدکلری کبی شیطان قارشدیمو ؟ یاخود هر ایشده اولدیغی کبی بوکاده تاتار آغالرمزنك باشلاب تاشلاو عادتلرینك نوبتی ایرشدیمو ؟ . هر نه اولدیسه اولدی . مدرسه‌دن معلم قوولدی . بالالرینه ایمان ، اسلام ، دین واخلاق اویره‌تکان کشی ، کیوب توزدرلمش اسکی کیوم کبی

کر کسز قیلنوب، مدرسه‌دن چیقاریلوب تاشلاندی. لکن تاشلانسه‌ده‌جوهر
برده‌قالمی‌یوقاریده کوردیکمز چه‌ایکنچی‌برده‌درس‌باشلاندی... اماز بیرف
مدرسه‌سی یابلدی؛ وشول دائره‌ده بوش طروچی وعمر چروتوچی
عطالتخانه‌لرنك اوچنچسی اولدی. نه قدر بیوك سرمایه‌لر وهمتلر
صرف اولنوب بناء ایدلگان ومعارف باغچه‌سی اوله‌چغی امید
قیلنغان ومنتظم ترتیبگه قویولغان گوزل مدرسه آیانچ حالده، خرابه
کبی بوش علم ومعارفدن محروم وخالی اولوب قالدی. بوکا نه
قدر تاءسف اولنسه‌ده آزدر. ای جماعت مسلمین! باقگز! انصاف
ایدوب وحمیت جاهلیه‌نی تاشلاب بر کره ملاحظه قیلوب قاراگز
اوزگزنك نی اشله گانگزنی : سز محله‌دن اصول جدیدنی قووب‌بالالرنی
گوزل تربیه‌دن ویوللی تعلیمدن محروم ایدوب جهالت وارثلری
وتعصب یاردمچیلر یاصاب قالدرمقچی بولاسز! وسزلرگه تملق
قیلماغان ـ وسزلرنی کورگانده (بخاریلر کبی) بوگولمه‌گان حر
طبیعتلی کمسه‌لرنی دوشمان کوره‌سز آیاق آستنده قالدرغه
ایده‌سز! چاماگز کیلسه دگل مدرسه‌دن گنه بلکه قالادن یبارر
ایدیگز! بومی انصاف؟ بومی اسلامیت؟ بومی انسانیت؟ بو
خصوصده البته محله باشلاری ونفوذلی آقسقاللری عیبلی بولوغه
تیوش: خصوصا یوسف آبزی عثمانف جنابلری چونکه محلنك
کوبسی یوسف آبزی سوزی برله‌گنه یوری تورغان وآثارغه
آرتندن ایاره تورغان بوزاولری یا که مریدلریدر.

یوسف آبزی‌نی یاقنه نارتسه شول یاققه آغا تورغان
بارژالریدر بو ایسه هر کیمگه معلومدر یوسف آبزی
شخصی پولیتیکه‌سنی‌بیك اوستا یورگزه‌در لکن شونیسی بیك تاءسفلیدر
که پولیتیکه‌سی غایت جهالتپرورانه‌ونهایت تعصبانه‌درکه یوسف آبزی:
اصول جدیدگه خلاف، یاڭی فکرلیلرگه خلاف؛ معارف وآبرازاوانیاغه

خلاف ؛ اوزی یارم‌یامالاق روسچه‌سی ایله فایده‌لنمقده وآنگ آرقاسنده کونن کورمکده اولسه‌ده روسچه اوقوغه خلاف ؛ مسلمان قرأتخانه‌سی آچوغه خلاف ؛ عمومی قرأتخانه وکتبخانه‌گه یوروب اوقوغه خلاف ؛ جمعیت یاصاوغه خلاف ترقی ومدنیت‌گه خلاف وهر شیگه خلاف . فقط مجلسلرده سس چیقارماز ؛ میدانده اصلا وقطعا برشی سویله‌ماز وتعرض ایدنلر بولسه بیله سویلشماز سکوت ایله کچرور گویا برشی بلمه‌مش کبی برگه قاراب‌غنه اوتورور ؛ لکن ایتاك آستی پولیتیکه یورگزوب تورور . . . بناء علیه اوقوچیلرنك محاکمه‌سنه عرض ومناقده‌سنه ترك ایده‌مز .

افـکار ملیه ومعارف عمومیه علیهنده اولانلری وملتی اغفال ایدوب چروتمه‌گه وچروك تیزاك کبی آیاقلر آستنده تابتالمغنه خدمت ایدنلری وملتی آمال شخصیه‌سینه فدا ایدن ملت خائنلرینی جریده‌لر واسطه‌سیله تنقید ومحاکمه قیلونگ درسلگنه شبهه ایدوچی اولسه وارسون ایسته‌دیکنی آلداتسون اما بنی دگل : بنم او کبی‌قرآندن وتاریخدن کوز یومغان جهالتچیلر ایله هیچ آلش ویروشم یوق هم ان شاء الله اولماز شونیده دیه‌لم‌که دنیاده هیچ برسر مکتوم یوقدرکه آخرده بر بیلنمسـون . وهیچ بر ملتی چروتمه‌گه باعث اولان آمال فاسـده پولیتیکه‌سی یوقدرکه آخرنده صاحبی خور وملت نظرنده چرکین ومنفور اولماسون ولعنت اوقولماسون . ربنا افتح بیننا وبین قومنا بالحق وانت خیر الفاتحین آمین .

نیاز محمد سلیمانوف .

الفت نومر ٤٤ (۱۹۰٦)

امتحان

١٩ نچی مایده باشلانب هر کون آلتی ساعتدن اولمق اوزره اوچ کون دوام ایتکان امتحانی موراطوف تومینف طویماطف مکتبنده اوقوغان بالالرنڭ گوزل ترقیلری کورلدی : بالالر علم حال، قرأت قرآن، تاریخ، جغرافیا، حساب، تجوید، املاء وغیریلردن بیك کوزل امتحانلر ویردیلر حاضرون بالالرغه معلملرینه وتربیه قیلغان بایلرینه تشکر ایدوب تحسین وآفرینلر اوقودیلر . بیك کوب کمسه‌لر خصوصا معارف سوه‌ن کنجلر امتحاننڭ تا اوّلندن آخرینه قدر فوق العاده بر رغبت ایله دوام ایتدیلر . خلاصهٔ کلام امتحاننی کورکانلر کرك علماء وکرك غیری اهالی همه‌سی بیك ممنون اولوب‌کتدیلر یاشاسون همت وغیرت! یاشاسون‌ملت بالالرینه‌درست تربیه‌بیر دیرکه‌ومعرفت برله‌باشلرین‌نورلندرکه وتعصبات‌جاهلیه‌دن‌قوتقارورغه‌طروشدروچی بایلر ! وکنج جبانلرین اولاد ملت‌تربیه‌سینه وقف ایتکان معلملر! باتسون بتسون جهالت ونفاق! طوغسون‌معرفت واتفاق. امتحان هیئتی رئیسی ومکتب ناظری نیاز محمد سلیمانوف

پتربورده اختبار شرق جمعیتی

١٧ آپریلده اخشامدنصوڭ‌اختبار شرق جمعیتی‌نڭ مجلسی بولدی. مسلمانلردن : الفت محرری عبد الرشید افندی ابراهیموف، پولکاونیك عبد العزیز افندی دولتشین،اصطودینتلر : محمد جان طنچبایف جهانشاه صید اللدین، سعد وقاص چالمبیکوف ودخی برایکی کمسه بار

ایدی. بو مجلسده غاصپارا س. ژ. چیچیرینا ژولغا بوینده معیشت ایتمکده بولغان غیر روس قوملر وشول جملهدن مسلمانلر کوایلمینسکی سیستیمینك بو کونده‌گی اهمیتی حقنده اوزون برداقلاد اوقودی؛ داقلادنگ اوّلکی پارطیسی میسیونیرلک عالمینگ ایلمینسکی دن اوّلکی وآندن صوگغی احوالی قسقه‌چه ایتکانده ایلمینسکی‌نگ مناقبی — وصوگغی پارطیسی ایسه ایلمینسکی سیستیمی وآنك بو کونگی نتیجه‌سی واینارودیسلرنگ احوال حاضره سی حقنده اولدی. هر قومنی آیروب آیروب بیان ایتدی. وشول جملهدن مسلمانلر حقنده سویله‌گان سوزلرینگ قصقه‌چه مضمونی بودر: «ایکنچی یکاتیرینا وقتنده مسلمانلرنگ امور دینیه‌لرینه نظارت ایچون اوزلرینه‌آیروم دوخاونوی صوبرانیا تأسیس ایدیلوب مفتیلر وقاضیلر تعیین قیلونی اوزلرینه تابشرلدی؛ امور شرعیه، مکتب ومدرسه‌لرینی آلارنگ قولینه بیرلدی؛ وآندان باشقه قرغزلرغه دین تعلیم ایتمک ایچون وظیفه‌لر بیریلوب قزان ملالرینی قزاغستان صحرالرینه یبرلدی‌وشول طریقه مسلمانلق قزاغستانده تاراتلدی تامر یبیاردی وحاضرده تمام اورناشدی؛ شولای بولسه‌ده قرغز صحرالرنده‌بایتاق یرلرده شامانیلق حاضرده هم بتکان یوق . . . اما ژولغا بوینده اسلامیت کوندن کون ترقی ایتمکده وغیر روس قوملر (اینارودیستلر) آراسنده سرعت فوق العاده برله جایلمکده ومورد ژالردن باشقه سی اسلامغه بیک مائل بولنمقده‌در. امابزنگ پراژوصلاونی میسیونیرلراش کوره‌بیلمه‌دیلر جونکه دعوتلری‌وعظ ونصیحت طریقنچه اولمای‌حقسزلق وتعدی‌برله اولغانلقدن بتون خلقنی بیزدردیلر‌حتی روس وپاپون محاربه‌سنده روسیه‌نگ مغلوب بولووینه بتون مسلمانلر وغیری اینارودیستلر بیك شادلندیلر وبو مغلوب بولونی دین‌گه تیگان اوچون الله طرفندن یبارلگان بر قهر الهی دیب حساب ایتدیلر. اگر بر زمان ترکستانسکی کرای بزم

قولدن کیتسه مطلق میسیونیرلر آرقاسنده کیته‌چك. اوّلـگی خط القلرغه نهایت بیرمک لازمدر.
روسیه مسلمانلری معارف وترقی جهتنده روسلردن کوب آلده‌در. جمله‌دن بری وولغا بویندہ مسلمانلرده اوقی یازا بیلوچی ٤٠ پروسینت اما روسلرده ۱۲ گنه مدرسه ومکتبلری هم شول نسبتده کوبدر.
حاضرده اوزلرینگ تاتارچه ادبیاتلری بار؛ هنر ومعرفتلری بار؛ مطبعه‌لری؛ رسائل موقوته‌لری وغزیته‌لری بار. بتون عالم اسلام ایله مخابره ومعارفه ایدشمکده‌لر. خصوصا بورونغی مسلمان خانلرینگ پایتختی بولغان قزان شهری مسلمانلرنگ مرکز معارفلریدر. قزانده مخصوص مسلمان کتابلری برله سودا قیلا تورغان اونلاب کیبتلری بار؛ اول کیبتلرده روسیه‌ده باصلغان کتابلردن باشقه چیت ملکتلرده باشلیجه استانبول ومصر شهرلرنده باصلمش کتابلر صاتلمقده‌در حاضرده قزانده بش مسلمان غزیته‌سی چیقادر؛ پتربورده ایکی غزیته ارنبورده بر غزیته باغچه سرایده وباکوده وغیری شهرلرده مجموعسی اونلاب غزیته‌لری بار. هر شهرده مطبعه‌لری بار. مثلا قزانده ارنبورده پتربورده باغچه سرایده وغیریلرده.
نشر معارف حقنده مسلمانلرغه خصوصی ایرکنلك وامتیاز بیرلگان: مسلمان کشیگه بتون مالن وملکن مکتب ومدرسه‌لر فائده‌سینه وعلم یاردمنه وقف ایدوب قالدروغه هیچ مانع یوق: حکومت مساعده قیله وجائز کوره. اما روسلر آلای اشلی آلمیلر بو طوغریده روسلرگه قسانلق ومسلمانلرغه ایرکنلك بار. شونك ایچونده آلار بیک آلغه کیتدیلر. اسلامیتلری کوچلی، معارفلری ترقیده، ادبیاتلری یولنده: حتی قرغزلرغه‌ده تاتار ادبیاتن قبول ایتدررگه طروشالر. وقرغزنگ اوز ادبیاتن بتررگه تلیلر.
امدی بزگه بار کوچمز برله طروشوب قزاقلرغه تاتار ادبیاتن

کرنماسگه وقزاقنگ اوز ادبیاتن صاقلاوغه ممکن قدر اصلاؤیان معارفن اینارو دیسلر آراسنده نشر ایدرگه وایلمینسکی اصولن ایناروچیسکی اشقولالرده کرەشن تاتارلر وباشقه اینارودیسلرغه استعمال‌ایتدررگه اجتهاد قیلو کرك.

ایلمینسکی میسیونیر توگل ایدی بلکه انسانیت ومعارف خادمی یوراماز بر معارفچی ایدی آنگ اصولیدە بو نقطەلردن بیك گوزل وفایدەلی اصولدر. هر تورلی تللرنی یازو اوچون بیك قولایلیدر» دیب ایلمینسکی واصولن مدح وثنا برله داقلادین تمام ایتدی.

صوگره رئیس مجلس غنرال شویدوف طوروب مسلمانلردن بو مجلسده حاضر بولغانلر داقلاد حقنده آیتەچك سوزلری بولسه مساعده دیکاچ طنچبایف آیاققه طوروب بو سوزلری سویلەدی: «مادام چیچیرینا بیك کوب خصوصلرده بودیلوؤیچ وچریۋانسکیلر سوزلرینی تکرار قیلادر: داقلادچیتسا آیتەدر قزاقلر تاتارلر آرقلی مسلمان بولسەده هنوز قزاغستانده شامانیلق بار بتکان یوق دیب بو سوزلرنك هیچ بر اصلی یوق توبسز سوزلر چونکه قزاقلر جانبیك خان زماننەدن بیرلی مسلمان وهیچ وقت شامانی بولغانلری یوق بعض جهالتدن قالمه رسوم مجوسیت بولنسەده شامانیلقدن توگل فقط عادت کنه ایتدیروب اشلیلر هیچ وقتدین قیلوب توگل آنگ کبی بعض اشلر دنیاده برنچی ابرازاواننی آمریقا خلقلرنده وپتربورغ اهالی متمدنەسندەده بار. انگ کبی عادت ویاکاش اعتقاد ایلەشامانی دیلەچك اولسه آمریقا وپتربورغ خلقی هم شامانی دیولمك لازم کلور. ینه داقلادچیتسا آیتەدر مسلمانلرغه بتون مالن مدرسەلر فائدەسنه بیرو کبیلرده اختیار بار دیب بو هیچ امتیاز توگل بلکه حریت دینیه چونکه مسلمان آدمکه مالندن مدرسەلرگه وبو کبی مور خیریەلرکه بر حصەسنی بیرمك لازمدر بس بوگا مساعده

وظیفهٔ دینیه‌سین ایفا قیلوغه مساعده‌در . باشقه بر نرسه‌ده‌توگل ۱۷ نچی‌اوکتبر مانیفیستندن صوڭ بویله شیلرنی سویله‌مك وایلمینسکی سیستیماسنی تکلیف ایلمك هیچ لایق توگل. نقصانمنی ایکنچی‌سویله‌و - چی‌اکمال‌ایدر اشانام» دیب اورنینه اوتوردی. آندن صوڭ صایدالله‌ین طوروب‌خیلی‌اوزون‌سویله‌دی: «توورغایسکی اوبلاستنك ایلمینسکی اصولنك مکتب اسمنه بارارلق نرسه یوق مگر اوستنی صالام ایله اورتلمش چوقرلردن عبارت برشیلر وار ایلمینسکی میسیونیر باشقه برنرسه ده توگل هر اشله‌گان اشن میسیونیرلك نقطهٔ نظرندن اشلیدر» دیدی . آندنصوڭ الفت محرری عبدالرشید افندی ابراهیم‌وف طوروب یکاتیرینانك مساعده‌لری همه‌سی اسایش داخلی‌نی تأمین ایچون بولغان بر سیاست‌ایدیکنی اسلامینکه خدمت اولمای روسیه‌حکومتنه خدمت‌اولدیغنی اساسلی ایندیروب آچیق وفسقه‌غنه صورتده‌بیان‌ایتدی. صوڭره لوندره ده اکمال فنون ایته‌ش لهستانلی‌لیف ماتیۋیۋیچ غولدمیرشتیین نامنده بر یوریست غایت پارلاق جدی ومتین بر نطق‌بلیغ ایراد ایدوب روسلشدرو مکتبلرین تقدیم زمانلری‌کچدیکنی عمومی معارف بشریه مکتبلرین تقدیم ازومنی وایلمینسکی‌نڭ اصولن کومب اوستنه پامتنیك اوطرتوب قویارغه کویدن وقت ایدیکنی بیك تأثیرلی فصاحتلی وطلاوتلی ایندیروب سویله‌دی. نیاز محمدسلیمانوف

قزان مخبری نومر ۷٦ (۱۹۰۷)

پتر پاولده

نیاز محمد سلیمانوف کتابخانه‌سنده صاتولادر .

اوز اثرلرندن :

۱ مناظره .

۲ شرق روس مکتوبلری

۳ پیتربورغ سیاحتنامه‌سی

۴ مکتوبلرم (بوکتاب)

نشر ایتکان کتابلرندن :

۱ التاج المرصع بجواهر القرآن والعلوم (ترجمه سی)

۲ حسن الصیاغة فی فنون البلاغة (عربی)

۳ تعلیم المتعلم طریق التعلم .

٤ قره باش (تجوید)

۵ صادق افندی (قزاق شیوه‌سنده ؛ حربت روحنده)

نیاز محمد سلیمانوف

[illegible] هر نوعلی [illegible] درس کتابلری :

[illegible]

[illegible] هر نوعلی فارسچه سودا [illegible] :

[illegible] رساله‌لری [illegible] :

[illegible] کلام منطق [illegible]

[illegible] کتب ورساله‌لر .

[illegible]

[illegible] نیاز محمد سلیمانوف [illegible]

([illegible])